

УДК 37.091.31-059.2(477)

Лілія Василівна Зімакова

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В.Г. Короленка,

Полтава, Україна

Олександр Юрійович Тупиця

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української, іноземних мов

та перекладу ВНЗ Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Полтава, Україна

М. Полтава, вул. Шевченка, б.128, кв.66

Контактний телефон: 050-94-98-446

e-mail: liliyazimakova1976@gmail.com

КООПЕРОВАНЕ НАВЧАННЯ

В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті висвітлено актуальність кооперованого навчання в закладах освіти України, схарактеризовано деякі його моделі та структури, продемонстровано ефективність «американської мозаїки» під час формування комунікативної компетенції старших дошкільників у закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: коопероване навчання, співробітництво, комунікативна компетенція, дитина дошкільного віку.

Анотация. В статье освещены актуальность кооперированного обучения в образовательных учреждениях Украины, схарактеризовано некоторые его модели и структуры, продемонстрирована эффективность «американской мозаики» при формировании коммуникативной компетенции старших дошкольников в учреждении дошкольного образования.

Ключевые слова: кооперированное обучение, сотрудничество, коммуникативная компетенция, ребёнок дошкольного возраста.

Abstract. The article highlights the relevance of cooperative learning in educational institutions of Ukraine, describes some of its models and structures, represents the effectiveness of the “American mosaics” in the formation process of the communicative competence of senior preschoolers in preschool education.

Key words: cooperative learning, cooperation, communicative competence, preschool child.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку вітчизняного суспільства актуальним постає підготовка молодого покоління до кооперованої діяльності. За умов пандемії для життєдіяльності особистості стало характерним дистанційність, ізолюваність, закритість, усамітнення тощо. На нашу думку, це негативно впливатиме на процеси соціалізації, зокрема комунікації. Освітні заклади України повинні спрямувати свій педагогічний пошук не тільки на запровадження ІКТ, дистанційних засобів навчання, але й технології кооперованого навчання. Актуальним це стає для вітчизняних закладів дошкільної освіти та початкової школи, які в умовах пандемії продовжують активно працювати і спроможні з малих років привчати дітей до спільної діяльності, співробітництва, спільного навчання, комунікації.

Для забезпечення активної міжособистісної взаємодії дітей, доцільно впроваджувати технологію кооперованого навчання у ЗДО. Ця технологія забезпечує активну взаємодію учасників кооперацій (груп) задля досягнення спільної мети, при цьому декілька кооперацій можуть брати участь у спільному процесі або процесах об'єднаних спільною метою. Увага акцентується на групову взаємодію, збагачення життєвого і пізнавального досвіду дітей, проживання в міжособистісному спілкуванні, використання здобутих раніше знань, умінь та навичок в різноманітних видах мовленнєвої активності.

Останні дослідження і публікації, на які спирається автор. Ґрунтовні дослідження використання технології кооперованого навчання як ефективної форми організації колективу були здійснені вченими: Е. Аронсон, Д. Джонсон, Р. Джонсон, С. Каган, А. Осборн, Р. Славін, К. Сміт, Дж. Хопкінс. Велика кількість сучасних досліджень українських педагогів (К. Баханов, Г. Фрейман, О. Пометун, Л. Пироженко) присвячена вивченню інтерактивних технологій, які відіграють значну роль у підвищенні якості засвоєння знань дітьми, спрямованих на розвиток особистості, зокрема її комунікативних здібностей.

Цілі статті – висвітлити актуальність кооперованого навчання в закладах освіти України, схарактеризувати деякі його моделі та структури,

продемонструвати ефективність під час формування комунікативної компетенції старших дошкільників у закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із різновидів інтерактивних педагогічних технологій є коопероване навчання. Коопероване навчання є добре відомою моделлю навчання у середній та вищій школі багатьох країн, насамперед США. Саме у американській педагогічній думці виник і поширився цей термін, відповідно, було розроблено теоретичне обґрунтування моделі. Таку ефективність кооперованого навчання дослідники пов'язують з теорією соціальної взаємодії і взаємозалежності (Ж. Піаже, Л. Виготський, К. Левін та ін.) і мотиваційною теорією А. Маслоу та численними дослідженнями конструктивістської психології та педагогіки [1; 2; 3; 5].

Теорією та впровадженням кооперованого навчання в Україні займаються такі науковці, як Т. Кошманова, Л. Пироженко, О. Пометун та ін. Коопероване навчання є сучасним інтерактивним підходом до освітнього процесу у рамках педагогіки співробітництва, це освітня технологія, яка включає в себе багато конкретних предметних технологій, методів та прийомів; «це форма (модель) організації навчання у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою» [1, с. 22].

О. Пометун та Л. Пироженко виділяють декілька структурних елементів кооперативного навчання, а саме: позитивну взаємозалежність членів групи; особисту взаємодію, що стимулює діяльність; розвиток навичок міжособистісного спілкування та спілкування в невеликих групах; обробка (аналіз, опрацювання) результатів діяльності групи [1, с. 23-25]. У процесі діяльності й спілкування суб'єкт реалізує три основних функції: комунікативну, перцептивну й інтерактивну, об'єднує у своєму складі три основних групи вмінь, або здатностей: комунікативно-мовленнєву, соціально-перцептивну, інтерактивну.

Узагальнення результатів вивчення літературних джерел щодо тлумачення комунікативної компетентності дали змогу розглядати її як готовність

ефективно взаємодіяти зі співрозмовником, раціонально використовувати внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. Згідно з метою кооперованого навчання, спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням є запорукою ефективної співпраці та досягнення спільної мети.

Отже, О. Пометун пропонує наступне твердження кооперованої діяльності – це організація навчання учасників об'єднаних спільною навчальною метою у парах чи малих групах. Коопероване навчання відкриває для дітей можливості співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню дошкільниками більш високих результатів опанування змістом освіти [7]. Кооперована навчальна діяльність сприяє формуванню у дітей позитивного ставлення до навчання, розвиває вміння пристосовуватись до умов роботи в групі та забезпечує високу загальну активність колективу. Воно дає можливість всім учасникам активно працювати на занятті, застосовувати на практиці уміння активного слухання, сприяє виробленню спільної думки в ситуації менш напруженій ніж робота у великій групі. Невимушена обстановка в малій групі сприяє розвитку навіть у сором'язливих дітей навичок міжособистісного спілкування. Висловлення думок дає їм змогу відчути їхні власні ресурси та зміцнити їх. Крім того, коопероване навчання вчить дітей уникати конфліктних ситуацій при вирішенні спірних питань, стимулюють роботу командою. Результати його застосування показують, що учасники, які мають можливість спільно працювати, вчаться швидше і більш ефективно, оцінюють набутий досвід більш позитивно [4;5].

Існує кілька варіантів моделі кооперованого навчання:

1. STAD (Student teams - Achievement divisions, у перекладі «команди учнів бригади для підвищення результатів»). Вихователь поділяє колектив на групи по чотири дитини в кожній. Всі групи мають змішаний склад – кожна складається з хлопчиків і дівчаток з різними здібностями. Спочатку вихователь пояснює матеріал, проводить інструктаж, а потім учасники розпочинають

роботу над поставленими завданнями. Педагог повинен прагнути до того, щоб матеріал був зрозумілий і засвоєний усіма учасниками кооперацій. Завдання учасники виконують індивідуально. Результати вираховуються у порівнянні з попереднім середнім результатом цього ж учасника. Результати підсумовуються для підрахунку командного результату. Команди, яким вдається набрати необхідну (згідно з встановленими критеріями) кількість оцінок (фішок, тощо), отримують винагороду.

2. TGT (Teams – Games – Tournament, букв. у перекладі «команда – гра – турнір»). Створення команд здійснюється на тих же принципах, що і при використанні моделі STAD. За тією ж схемою відбуваються пояснення педагога і командна робота для забезпечення засвоєння матеріалу, проте замість індивідуального виконання завдань, відбувається турнір, в ході якого учасники змагаються з членами інших команд і заробляють очки для командної скарбнички.

3. Метод «американської мозаїки» (англ. Jigsaw). При цьому підході вихователь поділяє колектив на команди. Кожна команда отримує завдання вивчити певний матеріал, що складається з розділів за кількістю учасників. Кожен член команди призначається відповідальним за вивчення якого-небудь одного розділу. Члени різних команд, які отримали той самий розділ, збираються разом і працюють в так званих експертних групах, розбираючи детально свою частину завдання. Потім учасники повертаються з експертних груп в свої команди і по черзі вчать своїх товаришів того, що вивчили самі. Мотивація полягає в тому, щоб уважно слухати і підтримувати членів своєї команди, створюється за рахунок того, що повідомлення товариша по команді – єдиний доступ до навчального матеріалу. Крім того, у будь-якого є власний стимул для того, щоб точно і детально представляти свій матеріал, оскільки він несе відповідальність за те, як цей матеріал засвоять інші учасники команди.

Також, виокремлюють структури кооперативного навчання: «Думай – працюй у парі – ділись», «Кажі та переключайся», «Кути», «Навчання разом», «Команди – ігри – турніри».

«Думай – працюй у парі – ділись» – кооперована структура, в якій партнери особисто думають про питання (справу, ситуацію, ідею тощо), потім обговорюють це з іншим учасником.

«Кажі та переключайся» – кооперована структура, в якій партнери послідовно дають відповіді на запитання за сигналом (інтервали зміни ролей часом непередбачені). Після того як тема дискусії визначена, перший партнер починає давати відповіді на запитання або висловлювати власну точку зору з даної теми. Інший партнер у цей час уважно слухає. За сигналом ролі змінюються. Тоді другий партнер відповідає, а перший уважно слухає. Коли відбувається зміна, обов'язковим завданням для другого партнера є продовжити (або закінчити) спрямування думки першого партнера перед тим, як представити нові ідеї.

«Кути» – кооперована структура, що дає можливість учасникам вибирати та обговорювати окремі виміри теми. Щоб полегшити діяльність, різні аспекти теми розташовують у визначених кутах кімнати. Потім кожен учасник обирає окремий аспект відповіді на запитання педагога та слідує до відповідного кута. Наприклад, припустимо, що імена різних персонажів з оповідання або казки розташовані в кожному куті. Вихователь може запитати: «Який твій улюблений персонаж?» й у вибраному куті учасники пояснюють причини їхнього вибору. «Кути» – це спосіб колективного навчання, що вимагає від учасників здійснювати вибір, шукати обґрунтування свого вибору та практикуватися в уважному вислуховуванні інших точок зору.

«Навчання разом» полягає в тому, що члени команди в маленьких різнорідних групах працюють разом для виконання спільних навчальних завдань.

«Команда – ігри – турніри» – кооперована структура, у процесі якої члени команди разом засвоюють навички навчальної діяльності, а потім індивідуально застосовують ці навички у змагальній грі. Специфічно, що різнорідні кооперована команди (змішані групи, що включають дітей з різним рівнем знань, різними здібностями) формуються для того, щоб вивчити або

порівняти знання дітей, які вони отримали раніше. Після цього учасники груп створюють однорідні змагальні команди (групи з різними здібностями) для того, щоб змагатися у грі, яка базується на навчанні. Як правило, гра полягає в тому, що учасники обмінюються запитаннями та відповідями. Кожний учасник команди набирає очки за кожне запитання, на яке він дав правильну відповідь. Після змагання учасники повертаються до їхніх кооперованих команд, маючи власні індивідуальні відзнаки. Кожна кооперована команда підраховує загальний командний рахунок, – таким чином визначається команда-переможець. «Команда – ігри – турніри», окрім того, що вони забезпечують можливості кооперованого навчання, сприяють також і розвитку соціальних навичок [6].

На основі аналізу технології кооперованого навчання, можна стверджувати, що створення кооперацій спонукає дітей до міжособистісної (міжгрупової) комунікації, формує у дітей відповідальність за інших учасників, сприяє побудові ровесницьких стосунків, забезпечує особистісне зростання.

За умови правильної організації та керівництва кооперованою діяльністю, можна очікувати такі результати роботи: підвищення самооцінки; збільшення досягнень; збільшення соціальної підтримки; доречної поведінки; навичок кооперації; внутрішньої мотивації; зростання активності; кращого ставлення до ЗДО, вихователя; самоконтролю. Більшість педагогів уникають кооперовану роботу, тому що бояться загубити контроль над групою, вважають, що діти будуть займатися своїми справами, замість того, щоб виконувати завдання, але це хибна думка. Натомість, групова робота може бути виснажливою для педагога й не одразу принести очікувані результати. Навіть коли діти вже активно працюють у групах, педагог мотивує виконувати великий обсяг роботи. Діти потребують керівництва педагога, який у будь-яку хвилину має надати групі потрібну допомогу.

Тому, на нашу думку, поділ дітей на кооперації є ефективною альтернативою, заміною групових занять, які у свою чергу мають більший контроль зі сторони педагога, а діти виступають як слухачі та виконавці

настанов та вказівок дорослого. З метою забезпечення комунікативного розвитку дітей старшого дошкільного віку, формування самостійності, здатності до самооцінювання доцільно давати дітям свободу вибору в реалізації конкретних завдань. Потрібно, щоб дитина відходила від шаблонного мислення і була готова продукувати креативні рішення та нести за них відповідальність.

Проаналізувавши стан та перспективи реалізації кооперованого навчання, ми дійшли висновку, що дана технологія недостатньо використовується в освітньому процесі ЗДО, хоча повинна бути адаптована зважаючи на її переваги щодо формування комунікативної компетентності старших дошкільників.

Технологія реалізовувалася у групі дітей старшого дошкільного віку «Калинка». Під час проведення заняття було використано метод кооперованого навчання «американська мозаїка».

Згідно з яким, ми розділили дітей на кооперації (групи), які за складом були різномірні. Забезпечили позитивну взаємозалежність у групі, делегування лідерства, в результаті чого, кожна дитина змогла відчути відповідальність за свою команду. Під час заняття між учасниками відбувалася постійна комунікація. Педагог виступав у ролі спостерігача.

У контрольній групі в цей час проводилися звичайні групові заняття з розвитку мовлення старших дошкільників.

Аналізуючи хід проведення формувального етапу експерименту в досліджуваних групах, отримали наступні дані: наведемо приклад виконання завдань за кооперованою технологією навчання Іллею К. зі старшої групи «Калинка», що показав високий рівень комунікативної компетентності. Під час виконання завдання по розучуванню вірша за мнемотаблицею разом із іншими учасниками команди Ілля активно вступав у взаємодію, під час пояснення завдання дивився на партнерів по спілкуванню, йому була притаманна доброзичлива інтонація, жести, міміка. Ілля послідовно пояснював дітям як виконувати мовленнєві дії під час опису за мнемотаблицею.

Під час виконання завдання «Поясни учасникам команди послідовність виконання дій малювання за трафаретом» Анастасія С. показала середній рівень комунікативної компетентності. Вона зверталася до дітей без особливих емоцій, засоби спілкування були однобічні, наявні невербальні засоби спілкування. Загалом, Анастасія впоралася із поставленим завданням: навчити учасників команди малювати за трафаретом, але, починаючи опис послідовних дій проведення художньої діяльності, не дивилась у бік партнерів по спілкуванню, не вводила їх в об'єкт своєї уваги, це свідчить про вияв також і низького рівня сформованості комунікативної компетентності.

Денис К. під час виконання завдання «Майстерні журналісти» по навчанню учасників правильній побудову діалогу під час знайомства з незнайомою людиною погано орієнтувався в поставленому завданні; інтонації, жести, міміка, усмішка були виражені недостатньо; неправильно розумів стан, поведінку співрозмовника, в результаті, не зміг зорієнтуватися на аналізі поведінки людини, не зрозумів завдання, не звертав уваги на прохання співрозмовника, продовжував розповідати далі. Тому згідно отриманих даних, можемо стверджувати, що Денис проявив низький рівень сформованості комунікативної компетентності.

Спостереження за самостійною комунікативною діяльністю старших дошкільників експериментальної групи на початку формувального етапу нашого дослідження свідчать, що більшість із них не достатньо вступали у взаємодію з партнерами по спілкуванню. Згодом деякі діти почали активно вступати у взаємодію, проявами чого були поява усмішки, репліки «на мою думку», «я вважаю». Наголосимо, що спочатку експерименту вихованці зверталися один до одного без особливих емоцій лише згодом у мовленні з'явилися елементи, які несуть емоційне навантаження з позитивним знаком (усмішка, зменшувально-пестливі суфікси в словах, виразність інтонацій).

Після проведення формувального експерименту було проведено повторне встановлення рівня комунікативних властивостей спілкування старших дошкільників на занятті з розвитку мовлення старших дошкільників. З цією

метою було використано ті ж самі методи, що й під час констатувального етапу експерименту.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика результатів констатувального та контрольного етапів експерименту

Рівні	Констатувальний етап			Контрольний етап		
	ВР	СР	НР	ВР	СР	НР
«Калинка» (ЕГ)	18,3%	11,11%	70,59%	43,7%	37,3%	19%
«Капітошка» (КГ)	18,3%	11%	70,7%	18,4%	40,6%	41%

Порівнюючи дані таблиці, констатуємо, що в експериментальній групі високий рівень комунікативних властивостей спілкування старших дошкільників зріс на 25%, середній – зріс на 26,19%, а низький рівень знизився на 51,59%. Щодо контрольної групи, то в ній показники високого рівня залишились на то самому рівні, середній рівень зріс на 29%, а низький знизився до 29%. Згідно з даними можна констатувати позитивні результати проведеної роботи, а саме діти розширили та закріпили знання про морально-етичні уявлення та взаємини з іншими людьми (зокрема однолітками), з'явилося бажання брати участь у спільній діяльності з однолітками.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Завдяки реалізації технології кооперованого навчання на занятті з розвитку мовлення старших дошкільників поступово набула етапності, послідовності, ініціативності, позитивного сприйняття діяльності. Вони почали зацікавлено шукати нові варіанти побудови діалогу, що дало педагогам змогу підкріпити практичну роботу різними прийомами співробітництва: вказівкою, заохоченням, зверненням до досвіду дитини. Крім того, зросла ініціативність дітей активно вступати у взаємодію. Діти почали виявляти цікавість до партнера по спілкуванню. Отже, дані експериментального дослідження, що засвічують

позитивну динаміку у формуванні комунікативної компетентності старших дошкільників, дозволяють стверджувати, що реалізація технології кооперованого навчання на занятті з розвитку мовлення є дієвим засобом під час формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Bossert S. T. Cooperative activities in the classroom. Review of Educational Research. 1988, p. 225-250.
2. Cohen E. G. Restructuring the classroom: Conditions for productive small groups. Review of Educational Research. 1994, p. 1-35.
3. Cooperative Learning: Improving University Instruction By Basing Practice On Validated Theory David W. Johnson, Roger T. Johnson, and Karl A. Smith University of Minnesota – URL: http://personal.cege.umn.edu/~smith/docs/Johnson-Johnson-SmithCooperative_Learning-JECT-Small_Group_Learning-draft.pdf (дата звернення: 03.10.2020).
4. Johnson D. W., Johnson R. T., Holubec E. J. Cooperative Learning in the Classroom, Association for Supervision and Curriculum Development, 1994.
5. Johnson D., Johnson F. Joining together: Group theory and group skills (10th ed.). Boston: Allyn & Bacon, 2009.
6. Види та структура кооперованого навчання URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/373/> (дата звернення: 03.10.2020).
7. Пометун О. І., Гупан Н. М. Використання кооперативного навчання учнів у загальноосвітній школі в Україні: практика і проблеми URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713432/1/Пометун,Гупан.pdf> (дата звернення: 19.04.2021).
8. Тупиця О. Ю., Зімакова Л. В. Сучасна методика пасивного вивчення іноземної мови. 2016. С. 113-117. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12923/1/Тупісуа.pdf> (дата звернення: 19.04.2021).